

JOAN MANUEL DEL POZO

Coneixement i política

Text i fotografia. *Josep M. Muñoz*

Joan Manuel del Pozo i Álvarez va néixer a La Roda de Andalucía (Sevilla) el 13 de novembre de 1948, ara farà setanta anys. La seva mare, després de fer la quarantena, se'l va endur cap a Ribes de Freser, on estava destinat el seu pare, un guàrdia civil. El viatge en tren va durar tres dies i dues nits. Ara, en canvi, surt de casa seva, a Girona, a les vuit del matí, agafa l'AVE i dina a Còrdova, on ha de fer una conferència a la tarda. Aquest podria ser un resum de l'extraordinària transformació experimentada pel país, i protagonitzada en certa manera per la seva generació. Del Pozo va passar la infantesa a Ripoll, i als deu anys va fer cap al Seminari de Vic. Interessat més per la filosofia que no per la fe, va anar a estudiar a la Universitat Pontifícia de Comillas. Als vint anys ja feia classe en una escola de Ripoll, mentre estudiava Filosofia a la Universitat de Barcelona. A Ripoll participa en l'activitat político-cultural dels últims anys del franquisme, i a principis de 1975 ingressa a Convergència Socialista de Catalunya, l'inici de quaranta anys de militància socialista. Professor d'institut a Figueres, el 1982 fa el salt a la política institucional, i és diputat a Madrid pel PSC durant tots els anys del govern de Felipe González (1982-1996). Allà, s'enorgulleix d'haver estat ponent de la llei d'Objecció de Consciència i d'haver estat el portaveu parlamentari d'un gran impuls en política científica des de mitjans de la dècada dels 1980. El 1995 és elegit regidor a l'Ajuntament de Girona, d'on serà tinent d'alcalde fins al 2006, quan és nomenat conseller d'Educació en el segon i breu govern de Pasqual Maragall a la Generalitat. Posteriorment va ser diputat al Parlament de Catalunya (2006-2008) i conseller de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (2008-2012). Membre del sector catalanista del PSC, a finals del 2014 va abandonar la militància i, crític respecte del «procés» català, es defineix ara com un polític en fora de joc. Actualment és Síndic de la Universitat de Girona, d'on és professor de Filosofia des del 1987. Allí explica filosofia antiga i ètica aplicada a diverses formes d'acció social. És membre i ha estat director de l'Observatori d'Ètica Aplicada a l'acció social, psicoeducativa i sociosanitària. La seva recerca es concentra en Ciceró, entorn del qual ha fet diverses publicacions, entre elles la versió castellana de la seva tesi doctoral, *Cicerón: conocimiento y política* (Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1993). Ha traduït al català, publicats per la Fundació Bernat Metge, tres tractats filosòfics de Ciceró: *De natura deorum*, *De re publica* i *Paradoxa Stoicorum*. Ha fet també la traducció directa del llatí original de l'obra clàssica del pensament polític *Utopia* de Thomas More (Accent Editorial). És autor de l'assaig *Educacionari*, publicat per Edicions 62, una reflexió sobre l'educació a través de seixanta conceptes. Vinculat a Ciutats Educadores, manté una intensa activitat com a conferenciant sobre temes d'educació, filosofia, ètica i política.

Vostè va néixer, aviat farà setanta anys, en una localitat sevillana que es diu La Roda de Andalucía.

Sí, sóc nascut al cor d'Andalusia. La Roda està just a la intersecció de l'eix Sevilla-Granada en horitzontal, i Còrdova-Màlaga en l'eix vertical. D'allí van sortir els meus pares cap a les muntanyes del Pirineu. Jo m'he criat bàsicament a Ripoll, però després he tingut una vida variada, perquè com que jo era un escolanet del monestir que semblava que se sabia les contestes en llatí, el rector va pensar que jo podria ser un bon capellà. A mi no em va semblar malament: en aquell moment, els capellans representaven molt. A més, sabia que un altre amic meu de sempre també aniria al seminari, i amb deu anys vaig fer cap al Seminari de Vic.

Allà em va interessar moltíssim, a part del llatí i del grec, la filosofia. M'interessava tant, que un dia, parlant amb el rector del Seminari, li vaig dir que la filosofia que m'ensenyaven allà era poca, i que m'agradaria anar a una universitat pontifícia. Llavors em van trobar una beca per anar a Comillas a estudiar, amb els jesuïtes. En aquella època, tanmateix, vaig anar fent la meva transició espiritual cap a la increença. Una descreença progressiva, en absolut traumàtica, però aquella il·lusió infantil de ser un dia un bon capellà es va convertir en la il·lusió d'arribar a ser un bon professor de Filosofia. De fet, un dels prefectes del Seminari li havia dit a la meva mare: «El seu fill no serà capellà, perquè li agrada massa la Filosofia». I tenia raó: allà se'ns exigia tenir fe, i l'exercici que podríem anomenar excessiu i sistemàtic del pensament et pot allunyar de la fe. La meva mare es va disgustar, perquè els feia gràcia tenir un fill capellà, però això és tot.

Llavors vaig estudiar Filosofia civil, diríem, a la Universitat de Barcelona, i vaig començar a treballar tan aviat com vaig poder. Com que ja tenia el títol de Llicenciat per l'Església, i gràcies al Concordat podia fer classes en col·legis religiosos, als vint anys vaig començar

Un dels prefectes del Seminari de Vic li havia dit a la meva mare: «El seu fill no serà capellà, perquè li agrada massa la filosofia». I tenia raó: allà se'ns exigia tenir fe, i l'exercici que podríem anomenar excessiu i sistemàtic del pensament et pot allunyar de la fe.

a fer classe a les Vedrunes de Ripoll, mentre estudiava a Barcelona. De manera que, ara que en faig 70, fa cinquanta anys que faig classe. Però és veritat que això que en diuen la vocació de professor, jo l'he sentida: aquell moment en què, cap als 16 anys, al Seminari, em vaig dir que, més que de capellà, em veia fent de professor de Filosofia. I bé, això és el que m'ha definit més. El fet de ser un professor convençut que el coneixement és tan apassionant, que l'has de compartir. I que el que has de compartir sobretot és la passió, que és el que he intentat sempre transmetre a les meves classes. He procurat no fer mai una classe en fred, perquè si no la classe es converteix en un passatemps que acaba indignant els alumnes. Mentre que si intentes transmetre passió pel que estàs explicant, fins i tot si no ho expliques de manera perfecta, com a mínim situes la gent en una rampa de sortida. Ha sigut la meva passió.

Quan començo a fer classes, a finals dels anys 1960, tinc la *mili* pel mig. Vaig tenir una mili empipadora, sense entrar en més detalls, que em va servir de factor motivador per quan, en el Congrés de Diputats, s'havia de discutir la Llei d'Objecció de Consciència assumir-ne la ponència del grup majoritari. Sóc l'autor d'una llei que ara ja no serveix, però que va permetre que molta gent s'escapés del servei militar. La meua mili, ara quan hi penso, és com si li hagués passat a una altra persona. Però va ser una mili empipadora, pel context, per l'ambient. La vaig fer a Saragossa, al Quinto Depósito de Sementales del Estado. De fet, ens dedicàvem a fer, literalment, de *mamporreros!* Tot i que la veritat és que jo me'n vaig escapar: un català que es llicenciava aleshores, em va preguntar si sabia posar injeccions. Em va dir que simulés que era estudiant de Medicina, i em va ensenyar, amb una patata, a posar injeccions, de manera que em vaig col·locar com a *sanitario*, és a dir com a infermer, però de persones. Per tant, amb els cavalls hi tenia una relació propera, però no de gran intimitat...

Quan torno, ja som a principis dels 70, llavors s'obre l'Institut de Ripoll, on necessiten professors; hi entro d'interí, faig les oposicions i trec plaça a Figueres, que és on passo a viure. Entremig, vivint a Ripoll, jo formava part d'una entitat cultural on fèiem cine-fòrum i organitzàvem conferències, fèiem activitat cultural i una mica de política per sota. Llavors, van aparèixer les Terceres Vies i van venir a Ripoll a predicar en Jordi Pujol, l'Anton Cañellas, en Joan Prats de Convergència Socialista, en Pere Ardiaca del PSUC... La politització d'aquell moment em va portar a militar a Convergència Socialista de Catalunya, a primers de l'any 1975, abans per tant de la mort de Franco.

El 1977 es van convocar les primeres eleccions generals, i vaig implicar-m'hi per una mena de compromís bàsic, o ètic si es vol: ho feia perquè pensava que ho havia de fer; un professor de Filosofia amb vint-i-tants anys, en aquell moment no podia estar-se a casa. Jo no anava a cap llista, però vaig fer molts mítings i em vaig donar a conèixer. Llavors em van proposar de fer carrera

Als tres anys, al parvulari de Ripoll, em vaig socialitzar en català. De manera que em puc considerar un bilingüe gairebé pur. Després, al seminari de Vic, on l'ambient era molt catalanista, vaig aprendre el català normatiu amb en Ruaix, que era el nostre professor, a més del llatí i del grec.

política. A les municipals del 1979 em van oferir d'anar a les llistes per l'Ajuntament de Figueres, però els vaig dir que no, que no m'interessava prou la política municipal, i vaig anar a la llista però en un lloc per no sortir. L'any 1980, a les eleccions al Parlament de Catalunya, m'ho van tornar a oferir. I vaig tornar a dir que no, que estava formant la meua família, ja estava casat i amb una filla, però volíem tenir dues criatures i fins que no tingués la segona no em volia embrancar en política.

Llavors arriben les eleccions generals del 1982, i l'Ernest Lluch, que era diputat per Girona, vol anar a les llistes de Barcelona, perquè té aspiracions de ser ministre, i es crea una vacant, per dir-ho així. Jo ja tenia la segona criatura, que havia nascut el març del 1982, i les eleccions són a l'octubre i tenia per tant a penes vuit mesos, i vaig haver de pactar amb la dona, que em va reconèixer que jo l'any 1980 havia dit que no. De manera que, amb la complicitat i la solidaritat de la dona, vaig acceptar a anar al Congrés dels Diputats l'any 1982, i vaig viure després com a diputat tota l'època de Felipe González al govern, fins al 1996.

Aquesta seria la pinzellada biogràfica ràpida. Ah, perdó, entretant vaig acabar la tesi i vaig fer les oposicions a Universitat. I des del 1987 que sóc professor a la Universitat de Girona.

Un bon resum. Tornem, però, si li sembla, a l'inici: què porta els seus pares a Catalunya?

La meua mare era una dona d'un poble andalús, pobre, i el meu pare era un jornalier que amb el seu germà van tirar instàncies a la Renfe i a la Guàrdia Civil. Al germà li va tocar la Renfe, i al meu pare la Guàrdia Civil. I el van destinar a Ribes de Freser. El meu pare era de classe de tropa, molt bona persona, que no va tenir altre recurs per a sobreviure. Quan jo tenia dos anys, vam anar de Ribes a Ripoll. Vam viure sempre en pisos, i no en una caserna, cosa que em va anar molt bé, perquè vam estar de seguida molt integrats.

A Ripoll, als tres anys ja em van portar al col·legi de les monges Vedrunes, de pàrvul, i allà em vaig socialitzar, de forma intensiva, en català. De tal manera que em puc considerar un bilingüe gairebé pur, perquè la meua llengua materna és el castellà, però el català l'aprenc tan d'hora que és com si fos materna. Després, al Seminari de Vic, on l'ambient era molt catalanista, vaig tenir de professor de català ni més ni menys que en Josep Ruaix, l'autor de les famoses fitxes, uns excel·lents resums gramaticals per aprendre el català. Per tant, vaig tenir una sort extraordinària, que no va tenir la gent de la meua generació, que és que vaig aprendre el català normatiu i formal. I, és clar, al Seminari apreníem també llatí i grec. De manera que aquests aprenentatges expliquen en bona part el meu perfil personal, intel·lectual i professional.

Per a molta gent de la seva generació, anar al Seminari tenia potser més a veure amb la voluntat i la possibilitat d'aprendre, que no amb una estricta vocació religiosa? És que, als deu anys, quina vocació vols tenir? Jo havia començat a fer d'escolà a la parròquia de Ripoll, que era al monestir, l'any 1956 o 1957, i el que recordo d'aquell moment no és un sentiment religiós en un sentit estricte: simplement, t'adonaves que allò era important. I si et diuen que, estudiant al Seminari, pots ser una cosa important com és ser capellà, per què no?

Llavors jo vivia la meua fe, per dir-ho així, d'una manera bàsicament social, potser amb algun moment de petit misticisme, però de molt baixa intensitat. És més, recordo que, uns anys més tard, en una setmana d'exercicis espirituals que ens feien fer a l'inici de cada curs, van contractar un capellà que era especialista en el que se'n deia *cursillos de cristiandad*. Aquests *cursillos* eren un invent per convertir gent gran. Jo n'he conegut: gent que ho deixava tot, fins i tot una feina a la Caixa, i se n'anaven a estudiar al Seminari, perquè s'havien convertit de manera radical: havien caigut del cavall!

Aquell home era un predicador de molta empena i d'una gran força de convicció, que va aconseguir girar, en aquella setmana d'exercicis, tots els meus companys de curs, que érem disset —menys a mi. Jo em sentia estafat, sentia que aquell home ens estava prenent el pèl. I, a més, m'assenyalava: em deia «aquell del somriure de conillet porquí». Jo, que en aquell moment començava a estudiar Filosofia, somreia perquè veia les seves trampes dialèctiques. Per tant, sempre he tingut una fe molt baixeta, i de seguida vaig veure que hi havia moltes coses en allò que ens explicaven que no anaven.

Per altra banda, el meu respecte per la fe és total. I estic agraït a l'educació que vaig tenir —perquè la formació al Seminari era molt bona, comparativament molt millor que la dels meus amics que anaven a un col·legi de capellans. Però no vaig sentir mai aquella cosa especial... En aquest sentit, així com altres han viscut la seva sortida de la condició de seminarista, o de capellà no diguem, traumàticament, jo no. Sempre hi vaig estar amb un peu a fora.

Em parlava d'un ambient catalanista al Seminari de Vic i, després, d'un incipient activisme polític-cultural a Ripoll. Aquestes són, doncs, les bases de la seva conscienciació política?

El catalanisme el descobreixo al Seminari, a Vic. Un catalanisme a mig camí del sentiment religiós, del sentiment patriòtic, de la llengua i la literatura. Per tant, em formo com a catalanista al Seminari, i n'estic molt content. Allà òbviament hi havia un antifranquisme difús, però és més tard ja, en l'activitat aquesta que en deia cultural-política a Ripoll, que començo a adquirir consciència política. Aquella activitat la canalitzava l'ARIC (Agrupació Ripollesa d'Iniciatives Culturals), que portava un home molt maco, que va morir jove, en Josep M. Anglada, germà de la Maria Àngels Anglada, que era enginyer de la Farga Casanova i vivia a Ripoll. Ell era el president d'aquesta associació, i militant d'Unió Democràtica. Una vegada em va convidar a fer-me'n, d'Unió... I no va ser l'única vegada: un dia em van convidar a casa d'un altre enginyer, en aquest cas de can Casals, que tenia a sopar en Jordi Pujol, que llavors estava creant el seu partit. Jo en aquell moment encara no militava enlloc, però tenia clar que més aviat m'orientaria cap a la socialdemocràcia, i li vaig dir que no. Amb en Pujol, però, sempre hem tingut molt bona relació, encara ara.

D'aquell moment, també recordo que havíem fet un grup de teatre, i que ens van suspendre una obra. Havíem anat a fer *Tot esperant Godot*, que era la nostra obra més estimada, a la Universitat d'Estiu de Prada de Conflent. Allà ens va veure un crític de *La Vanguardia*, li vam agradar i ens va posar en contacte amb en Manuel de Pedrolo, que tenia una obra per estrenar, *L'ús de la matèria*. Era una crítica a la burocràcia, però de tota burocràcia, no de l'espanyola en concret, però el règim es va donar per al·ludit i van suspendre l'obra. Tot això t'anava encenent... Era aquell moment en què cultura i política estaven molt properes.

Aturem-nos un instant en la seva formació acadèmica. M'ha parlat d'una doble formació filosòfica, primer a Comillas i després a Barcelona. Què va aprendre en un lloc i en l'altre?

A Comillas la tradició escolàstica encara persistia, però ja estava en retirada, i allà vaig conèixer uns quants professors excel·lents, jesuïtes que havien estudiat a les millors universitats del món, que ja feien plantejaments molt macos. En recordo un d'ètica, extraordinari, al costat d'un altre, també d'ètica, que era de la vellíssima escola. El mateix passava amb els de Psicologia: n'hi havia un de tradicionalista i un de modern. De Metafísica un de molt bo. De Teoria del Coneixement, un d'antic i un de modern... Allà vaig poder viure el que podríem anomenar el rigor una mica enravenat i antic de l'escolàstica. Cal pensar que a Comillas era un honor, que et puntuava acadèmicament, si l'examen, que sempre era oral, el feies en llatí. La primera pregunta que et feien era «¿Latino aut hispano sermone?» I si deies «Latino

sermone», ja veies una satisfacció en el tribunal que t'anava a favor.

Això és un aprenentatge que ara gairebé fa riure, pel seu arcaisme. A Barcelona era tot el contrari: era l'època del domini del pensament marxista, i allà vaig tenir com a professors, per dir-ne només dos, molt bons tots dos, un més marxista que l'altre, Emilio Lledó i Jacobo Muñoz. El seu magisteri no em va convertir en marxista *enragé*, però sí que em va fer llegir molt, em va il·lustrar en el pensament progressista i de signe social.

El seu gran tema de recerca en Filosofia ha estat Ciceró. Què l'hi porta, a Ciceró?

La vida està feta de casualitats, i es dona la felicitat coincidència que a Ripoll teníem una persona que era en Josep Alsina, catedràtic de Grec a la Universitat de Barcelona, que era del consell de direcció de la Fundació Bernat Metge, i que em va fer una prova: em va donar el primer llibre de *De natura deorum* de Ciceró, i un cop vista la prova me'n va encarregar tota la traducció. I això em va animar a fer-ne el meu objectiu de recerca. Després de la mort d'Eduard Valentí Fiol, els faltava algú que continués la traducció de l'obra filosòfica de Ciceró, i jo era de filosofia i sabia llatí.

Ciceró va atorgar una gran importància a la formació de l'orador. És d'ell, doncs, que aprèn la centralitat que cal donar a la paraula en tots els àmbits, començant per la política?

Això ho aprèn amb Ciceró, però no només amb ell. Ho aprèn amb Plató, per començar. I amb Sòcrates, que encara que no té obra escrita, la coneixem a través de Plató. I dels seus adversaris, els sofistes, que vivien d'això! El valor de la paraula el reconeixen tant els que creuen que la paraula té un deute envers la Veritat i la Justícia, com els que pensen que la paraula és sobretot útil per fer-se amb el poder i mantenir-lo. Però la paraula té valor; tant si és per fer el Mal, com deia Plató que feien els sofistes, com si és per fer el Bé, com pretenia ell.

De fet, si els polítics en general tinguessin més capacitat d'usar bé el llenguatge, es desferien de molts problemes que es creen per *confusió lingüística* —a part dels que es creen per mala intenció. N'hi ha molts que s'estan embrancant, perquè *no saben* què estan dient. Literalment, estan usant malament la paraula. Això els grecs ja ho sabien, i per això donaven tanta importància a la retòrica, i els romans a l'oratòria, perquè era l'art de dominar el llenguatge.

No pensa que estem assistint a una aguda simplificació i empobriment del llenguatge?

L'empobriment del llenguatge és un fet lamentable. El llenguatge, en contra del que se sol dir, no és un instrument: és la realitat incorporada a la nostra ment. És la realitat, perquè tota la realitat humanament significativa ho és només a través del llenguatge. I és en aquest ús del llenguatge que t'hi jugues la vida personal i la vida social.

O bé és que hem de menysprear tota la psicoteràpia que es fa a través de la llengua? La psicoanàlisi no és més que una pràctica de llenguatge. I és que, tant individualment com col·lectivament, estem fets de llenguatge.

Per tant, ens ho juguem tot, amb el llenguatge. Llavors, que els polítics facin —fem, jo encara sóc mig polític— un ús adequat del llenguatge, precís, respectuós, és essencial. El llenguatge, al final, seria com l'aigua dels peixos: nosaltres som del llenguatge com els peixos són de l'aigua. Això ho va teoritzar Heidegger —un gran filòsof, a banda d'un pessim polític—: el llenguatge és la casa del ser.

En una cultura que cada cop és més audiovisual, sovint assistim a una substitució de la paraula per la imatge. És una qüestió que m'ha preocupat i fins i tot he escrit alguna cosa al respecte. La primera cosa que hem de dir és que no sembla que hàgim d'estar mai en contra de cap creació humana. La imatge n'és una. I jo estic a favor de la imatge! Del que estic en contra és que pretengui substituir la paraula. De la mateixa manera que demano, des de la perspectiva que podríem anomenar retòrica o oratòria, respecte per la imatge, demano que des de la imatge es tingui el mateix respecte per la paraula. Perquè no s'ha de menysprear l'extraordinària força que té la paraula. I no és incompatible amb la imatge. De fet, es poden trobar moments en què es combinen perfectament: hi ha espots de publicitat que aconsegueixen un òptim d'imatge amb un òptim de *verbalitat*, o de paraula.

El problema que té la imatge és que és massa llaminera, massa fàcil, i que simplifica. No ajuda a l'abs-

tracció. En contrast, la paraula és més complexa, és més difícil, però és més abstracta i és molt més penetrant del sentit de les coses. Per tant, totes dues valen, valen en registres molt diferents, però la paraula porta dintre una càrrega significativa sensorial.

Tinc la percepció que ens estem tornant cada dia més literals. Hi ha molta gent a qui els costa d'entendre la ironia, el doble sentit...

Perquè hi ha poc exercici literari, retòric. I en la mesura que n'hi ha poc, la gent s'encalla en el llenguatge estrictament funcional i es perd dimensions del llenguatge que només pots adquirir amb una pràctica d'anàlisi i crítica de la creació literària, del discurs. És evident que la mateixa paraula en contextos diferents adquireix relleus diferents: és la mateixa paraula, però el context la canvia.

Hi ha també el tema, interessantíssim per a mi, de l'extraordinària dificultat i al mateix temps del gran valor de la traducció, si es fa ben feta. Traduir és molt difícil, fins al punt que has de reconèixer que la traducció, de fet, no existeix: cada llengua és un món autònom que s'esgota en ell mateix. Una llengua germana s'hi pot acostar molt, però mai no és el mateix. L'altre dia una estudiant que feia un treball de recerca sobre *El petit príncep* em va preguntar com traduiria del francès «*ap-privoiser*», que és la paraula que fa servir Saint-Exupéry, i que se sol traduir per «domesticar». Però «domesticar» té una connotació autoritària. Quan domesticques, sotmets. I, en el context d'*El petit príncep*, té un altre sentit. M'hi vaig pensar una mica, i li vaig suggerir «*fer-te teu*», perquè a la domesticació hi afegeix l'estimació.

«Domesticar» és mecànic, en canvi «fer-te'l teu» implica una comunicació afectuosa, una calidesa afegida al pur ensinistrament.

Hi ha també un aspecte importantíssim del llenguatge, que és la connotació. El fet que cada paraula, més enllà de la definició del diccionari, té una càrrega significativa subterrània, que a vegades no percebem conscientment però que opera sobre nosaltres. Roland Barthes va dir que si poguéssim descobrir i sistematitzar totes les connotacions d'una llengua, tindríem l'antropologia perfecta dels parlants d'aquella llengua. Perquè, en les connotacions, el que hi ha és l'experiència dipositada, l'ús consensuat, la sonoritat dels segles... és un món extraordinari, amb el qual juguen els poetes. Quan som petits i adquirim el llenguatge dels pares, la naturalesa ens fa un regal de riquesa pràcticament infinita.

I, per tornar a la seva pregunta, el fet és que tota la força connotativa, tota la força sonora de la paraula, no la trobes en la imatge, que et dóna altres riqueses que no cal menysprear en absolut, però que no hauria de desplaçar la paraula. El problema de la formació actual és que la potència dels instruments electrònics que els nens i nenes tenen a les mans els fa grans usuaris d'imatges i molt poc usuaris de paraules. Bé, és un signe dels temps!

Ara que parla dels joves, hi ha hagut fa poc un fenomen televisiu, que ha estat la sèrie *Merlí*, amb un professor de Filosofia com a protagonista. No sé si té res a veure amb l'experiència de quan vostè feia de professor a secundària als anys setanta. En tot cas, com s'explica l'èxit d'aquesta sèrie?

L'èxit de *Merlí* s'explica perquè és una sèrie ben feta. El seu valor filosòfic és petit: no nego que en tingui, i he de dir, a favor seu, que està ben assessorada. Tot el que es diu de Filosofia a *Merlí* està bé. Ara, es diu poc. Pel que fa a la figura del professor, potser era una mica massa cínic. Aquest és un punt que, des del meu punt de vista, la filosofia no hauria de promoure, perquè la vida ja fa

prou cínics. En tot cas, no sóc dels que hi estava en contra, de *Merlí*. De fet, si em permet la broma, ens va fer pujar la matrícula a Filosofia...

Pel que fa a la meua particular experiència, jo he disfrutat molt fent classe de Filosofia en tot moment. Encara ara, poder analitzar la *Metafísica* d'Aristòtil amb un grup de vuit o deu estudiants, gent que està fent un màster o els últims cursos de la carrera, comentant el significat d'una determinada paraula en grec, això és un regal! Però també ho era, un regal, la Filosofia al batxillerat. Primer, perquè la feien tots, no només els que després volien estudiar Filosofia —fins i tot els que podien tenir-hi prejudicis en contra. El seu valor era que era la primera vegada que els alumnes es trobaven amb una assignatura que els parlava de la vida. Les altres també parlen de la vida, però la vida esclerotitzada: la part física, química, històrica de la vida, construccions acabades i molt sovint fredes. En canvi, a Filosofia, com que havíem de fer Psicologia, i Ètica, descobrien que parlava d'ells. La primera vegada que els parlaves de Freud a aquells nanos de setze anys —el complex d'Èdip, la sexualitat...— veies uns ulls! I allò tenia molt valor. La gràcia era descobrir-los que hi havia un tipus de coneixement que era sistemàtic, ordenat, exigent, inclús difícil, però que anava de nosaltres mateixos, en les nostres dimensions més complicades. Recordo, a classe, una persistent mirada astorada d'una estudiant, a qui de tant en tant encara trobo. Aquesta per a mi és l'experiència més maca de l'ensenyament que he fet.

Tornem a Ciceró. Ell es va centrar a fer d'home polític. En va pagar un preu molt alt, perquè li van acabar tallant el coll, però, sense fer comparacions que estarien fora de lloc, el cert és que vostè també en un moment determinat opta per la política.

En aquesta doble vida de què parlava abans m'he sentit, sincerament, acompanyat de Ciceró. I que consti que la comparança l'ha feta vostè. Però sí, a vegades hi he pensat. És interessant, perquè una de les coses més maques del compromís polític de Ciceró és que el formalitza intel·lectualment. A *De re publica*, tot i que per desgràcia només se n'ha conservat una part, i que per tant tenim nostàlgia de les parts perdudes, hi parla de la grandesa de la dedicació política, de la necessitat que el ciutadà —especialment el ciutadà format— es compromet en interès de la cosa pública. Aquesta era la seva passió. Si haguéssim de dir si Ciceró era més filòsof que polític, o viceversa, hauríem de dir que era més polític que filòsof. Com a filòsof no era pas dolent: va tenir una formació exquisida, va comprendre molt bé la tradició grega i la va aprofitar a favor seu, i té trossos originals molt interessants de filosofia. Però és veritat que la seva energia la va dedicar sobretot a la política, i que va fer connexió entre les dues coses, en teoritzar la imperfecció de la persona que no té compromís públic. La persona que no es compromet públicament, sobretot si és persona formada, és com si es retallés. Ell crida al

Un dels atractius de Ciceró és que formalitza intel·lectualment el seu compromís polític, i parla de la necessitat que el ciutadà, especialment el ciutadà format, es compromet en interès de la cosa pública. Ciceró era, de fet, més polític que filòsof.

Ciceró diu que la política ha de ser democràtica perquè és molt difícil que ningú tingui la veritat sencera. Com a bon escèptic, creu que la concurrència i el contrast d'opinions, i per tant el diàleg i el debat, afavoreixen la convivència.

compromís de tothom que tingui capacitat per fer anar bé la comunitat, la ciutat.

L'altre aspecte és que Ciceró, com que és un neoacadèmic escèptic, rebaixa el to místic que havien posat en la Filosofia Política pensadors com Plató, potser Aristòtil menys, i dona una versió de la comunitat política gairebé moderna: la definició de República que fa es pot subscriure perfectament avui dia. Està descarregada de qüestions teològiques, de qüestions extra-humanes o extra-socials. I defensa la República romana com un sistema que és, per a ell, democràtic —nosaltres ho jutgem d'una altra manera, però per a l'època tenia components democràtics, sobretot en el sentit d'evitar la tirania i les formes autoritàries. Per això Ciceró és l'inspirador del grup que mata Cèsar: perquè veuen venir la dictadura implacable, que es carregarà la república romana —cosa que de fet va acabar passant.

Ciceró diu que la política ha de ser democràtica perquè és molt difícil que ningú tingui la veritat sencera. Ell, com a escèptic, creu que la veritat sencera no la pot tenir ningú, i que la concurrència i el contrast d'opinions, i per tant el diàleg i el debat, afavoreixen la convivència democràtica. De fet, a la meva tesi doctoral intentava demostrar que Ciceró havia estat coherent, filosòficament, defensant una filosofia política basada en una epistemologia escèptica.

Parlem, doncs, de la seva dedicació a la política. Comencem amb els catorze anys de diputat a Madrid, que coincideixen de ple amb els anys de Felipe González al govern (1982-1996).

La política l'he viscuda com una experiència principalíssima de la meua vida. La bàsica és la docent: em sento sobretot un professor. Un professor que ha fet política, i que fent política ha descobert un món d'un interès extraordinari. Humanament molt enriquidor, i al mateix temps molt problematitzador. En la política hi he après tanta filosofia com en els llibres. Perquè si la filosofia, com deia Kant, en el fons va de saber què és l'home, és

a dir, del coneixement de la condició humana, la política et subministra carretades de condició humana.

Tant és així, que a la pregunta hipotètica de si tornaria, si hi hagués una segona vida, a fer el mateix, la resposta és que sí, tot i que de manera una mica diferent.

Què hi canviaria?

Què canviaria de la meua dedicació política? Haver callat massa. Una de les coses que em va separar de la vida parlamentària va ser el règim diguem-ne disciplinari. És un «*o lo tomas o lo dejas*». I al final vaig dir: «*Lo dejo*». Perquè «*tomarlo*» i canviar-lo em va semblar impossible. Jo ja havia donat tot el que podia de mi, encara tenia una edat en què podia fer vida pròpia a la universitat, i em vaig retirar.

Per tant, de l'experiència política no només n'estic content, sinó fins i tot orgullós d'haver contribuït a allò que el tòpic en diu la «modernització» del país. Perquè és veritat que es va fer. Que després hi hagi hagut retrocessos, ressurgències de coses que no havien de ressorgir, és cert també. Però l'anàlisi d'aquella obra de govern és per a mi, senzillament i modestament, satisfactòria. Haver pogut contribuir amb la llei d'objecció de consciència, presidint la comissió d'estudi de les sectes a Espanya, i defensant les llibertats de consciència, d'expressió i d'associació, per a mi és molt important en l'ordre personal, però també en el col·lectiu. Sempre dic, en broma, que la Unió Europea em deu un sopar. Perquè l'any 1991, o 1992, vaig anar, com a portaveu que era de la comissió mixta Congrés-Senat d'investigació científica, a una trobada europea de ciència. Era un sopar de gala en el Parlament holandès. A la taula, com en els acudits, hi havia entre altres un francès, un anglès, un italià i un espanyol. L'espanyol, servidor, no va poder sopar: perquè l'estaven interpellant permanentment sobre quin miracle havíem fet a Espanya. Vaig ser el protagonista involuntari d'aquell sopar.

Després sorgeixen moltes coses negatives, com és ara la corrupció, amb en Juan Guerra, el Roldán i la fugida de Laos, hi ha moltes coses desagradables, i el règim aquest intern que a mi em semblava que no estava bé. Per tant, com que ja havia fet la meua aportació, me'n separo.

Però no pas del tot: passa a ser regidor i primer tinent d'alcalde a Girona.

El que va passar és que, com que en Quim Nadal sabia que volia plegar de Madrid, em va proposar d'anar a la llista per l'Ajuntament de Girona l'any 1995. Jo vaig acceptar, amb la condició que volia dedicar-me principalment a les meves classes a la Universitat i, alhora, deixant ben clar que jo no volia ser el candidat-heru d'en Nadal: no em sentia capacitat per ser alcalde, el meu patiment seria d'una tal magnitud que em trencaria...

És una qüestió de caràcter?

Sí, crec que sí. Sóc molt patidor, i no podria estar 24 hores sobre 24 pendent del que passa a la ciutat, com hi

estava ell. Vaig poder fer onze anys de regidor, que van finalitzar pel nomenament com a conseller d'Educació i Universitats en el segon govern de Pasqual Maragall a la Generalitat, l'any 2006. Van ser només sis mesos, però vam treballar intensíssimament. Després van venir les eleccions, i el nou president, Montilla, no em va fer confiança —cosa de la qual gairebé estic orgullós. Però per a mi va ser una experiència extraordinària, en molts sentits. Potser el més rellevant per a mi és un grau molt alt, que jo he sentit sempre, d'identificació amb tota la comunitat educativa: tant la pública com la concertada, tant l'escola infantil com la universitat.

El govern tripartit va canviar la denominació de la conselleria, de Departament d'Ensenyament, que és com s'havia dit tradicionalment, a Departament d'Educació. Què implicava, aquest canvi de nom?

Era un senyal d'una certa ambició: no ens conformem només amb ensenyar, volem educar. Volem que els nostres nens i nenes adquireixin una formació integral, que vagi més enllà de la instrucció acadèmica en les matèries. És allò que dèiem de les connotacions: l'Ensenyament connota programa curricular, l'Educació connota creixement integral de la persona, on no s'exclou saber unes matèries determinades, però on es posa en relleu que necessitem diverses dimensions per ser plenament persones. Per dir-ho així, el nom d'Ensenyament és més reduccionista, i el d'Educació és més complet, més integralista.

A més, en el meu cas, encara que després no ha tingut continuïtat, el Departament aplegava Educació i Universitat, cosa que té molt de sentit, perquè al final tot és formació. Té més sentit que Universitat estigui amb Educació, que no pas que estigui amb Empresa: jo ja accepto el discurs que la universitat ha d'estar connectada amb l'empresa, evidentment —i aquest discurs l'he fet com a vicerector i com a conseller—, però no pot ser que davant la societat el conseller responsable de la Universitat sigui el conseller d'Empresa!

Just abans de ser conseller, va prendre part en el Pacte Nacional per a l'Educació, que es va signar el març del 2006. En què va consistir?

El més interessant és que va ser un pacte on no hi eren els partits polítics: hi havia persones que érem de partits, jo mateix hi era com a regidor d'Educació, però era un pacte on hi havia la comunitat educativa en els seus diferents components: associacions de pares, ajuntaments, estudiants i, per descomptat, professors —de la pública i de la concertada. I es va arribar a un consens que després va ser assumit pels partits al Parlament i que es va traslladar, amb alguns matisos, al text de la llei. La qual cosa preparava allò que s'ha dit tantes vegades, que finalment tinguéssim una legislació educativa que pogués resistir els canvis de govern. Després de mi, va ser conseller d'Educació l'Ernest Maragall, i ell em va cridar —encara que la situació era una mica estranya— perquè

fos redactor de la llei, juntament amb l'Enric Argullol, que hi aportava la formalitat administrativa i legal. Va ser una aportació inicial de la qual estic modestament content.

La llei d'Educació va ser aprovada finalment el juliol del 2009 per una àmplia majoria del Parlament de Catalunya, tot i que va ser recorreguda pel PP al Tribunal Constitucional. Podem dir que, com a país, som prou conscients de la importància de l'educació?

La versió oficial és que sí, la versió mediàtica és que sí, la versió popular és que sí, la realitat és que menys. Al final hi ha com una mena d'inflació expressiva entorn de la importància de l'educació, però després no acaba de tenir el relleu que s'expressa no només, però també, pressupostàriament —i aquí hi ha hagut reculades en forma de retallades—, sinó també organitzativament i en el compromís de moltes instàncies. Per tant, tenim camí per córrer en el que podríem anomenar progrés de la consciència de la importància de l'educació. I per ser conseqüents amb aquesta consciència.

Ara bé, crec que tenim un sistema, en conjunt, acceptablement bo. És més: hem viscut fa uns anys una fortíssima onada immigratòria, davant de la qual la resposta del sistema educatiu ha estat extraordinària. La immigració al nostre país no constitueix un problema principal, però el sentiment de relativa pacificació que hi ha entorn d'aquesta qüestió, té una primera instància a la qual agrair: l'escola. Principalment la pública. Amb recursos molt modestos, i a vegades sense recursos, ha fet una tasca seriosa.

I reconeixent-li aquest paper essencial, no li estem, al mateix temps, demanant massa coses, a l'escola?

Sí, i això n'accentua el mèrit: se li ha demanat més del que podia, i ho ha donat. Ha fet més del que raonablement se li podia demanar. Ha fet de coixí social: ha integrat pares, ha fet esforços interculturals, ha educat en el respecte mutu. I ha facilitat que la convivència, fora de l'escola, tingui un grau acceptable —sense que en principi aquesta fos la seva missió. És veritat que l'escola està sobreexigida. I que té la capacitat que té. Però si pretens que el sistema sigui educatiu, i no només instructiu, has d'acostar-te a totes aquestes coses. Però ho has de fer amb acompanyament. I aquí és on ara es reivindica, d'una banda, això que se'n diu «ciutat educadora», i per altra banda una cosa nova que està en marxa, que és l'educació 360, un nom que vol evocar els 360 graus del cercle, és a dir una educació total.

Totalitat vol dir que has de procurar que els nens i nenes, a través de l'escola, però no només amb l'escola sinó amb l'activació de molts agents del voltant, tinguin oportunitats formatives, dintre i fora del centre, en tot temps i en tot espai. És a dir, activar la capacitat educadora que hi ha a la societat, perquè la millor educació que hi ha és la que té fonts diverses, plurals.

ESCRIURE SOBRE EDUCACIÓ

El 2014 publica, a Edicions 62, *Educacionari. Una invitació a pensar i sentir l'educació a través de seixanta conceptes*, un assaig organitzat com un diccionari.

L'Educacionari té per a mi un valor personal especial, perquè hi acaben confluint tres elements de la meua vida. Un, l'experiència com a professor, en el que valgui, però que és la meua. Dos, haver estat durant un temps curt col·laborador de la meua facultat d'Educació, amb una assignatura que em va obligar a reflexionar sobre el fet educatiu. I la tercera, l'experiència com a regidor d'Educació i després com a conseller d'Educació i Universitats, on també vaig aprendre molt, a part de les col·laboracions en el Congrés dels Diputats en temes de ciència i de recerca. A més, la meua vinculació a Ciutats Educadores em va dur a fer conferències, a escriure articles, a viatjar pel món. I la gent del meu entorn em preguntaven sovint per què no en feia un llibre. La forma que vaig acabar adoptant per a *L'Educacionari* és de diccionari, cosa que em permetia tractar, de forma amena i no massa extensa, els 60 conceptes que vaig triar, i que abasten un ventall molt ampli entorn de l'educació: des «llibertat» a «poesia», passant per «felicitat» i, és clar, per «educació». Posats en ordre alfabètic, permeten una lectura desordenada, per a la qual vaig dibuixar quatre itineraris, agrupant conceptes, i que porten títols com «emocionalitat», «integralitat», «professionalitat» i «verbalitat». És un llibre gens acadèmic, orientat a la divulgació seriosa. Em vaig divertir fent-lo.

Sembla que el món actual ha portat els filòsofs a parlar de coses molt diferents d'aquelles de què parlaven o escrivien fa uns anys, no és així?

Aquí conflueixen diverses coses, i en primer lloc la temptació que tenim els del ram de ser allò que en diuen «totòlegs». En el doble sentit de la paraula: que ens interessa la totalitat com a globalitat, i que ens interessa tot. I en segon lloc, que hi ha una necessitat real en la gent que li donin perspectiva de les coses sobre temes molt variats. I modestament, crec que nosaltres podem aportar una perspectiva filosòfica que no és rutinària ni prejudicial, i que és humanament significativa, a través de la paraula i sense cap necessitat de *powerpoints*.

Parlant d'immigració, alguns analistes forans se sorprenen que a Espanya no hi hagi problemes seriosos amb la immigració, com els que té França, per exemple.

Aquesta és una qüestió complexa d'analitzar, sens dubte. Jo diria que hi ha una qüestió cultural, en el sentit més ampli, antropològic, del mot, i que té a veure amb el fet que la societat espanyola, en general —i és clar que totes les afirmacions generals són falses, començant per aquesta mateixa—, és una societat de més espontània i natural relació interpersonal. Per dir-ho d'alguna manera, i que no se m'enfadi ningú, els francesos potser són excessius en la seva *politesse*, que moltes vegades també implica distinció i separació. Nosaltres som menys jeràrquics que els francesos. L'espontaneïtat en la relació intergeneracional, de relació barrial, de les formes inclús de vida comercial, aquesta mena de civilització a peu de carrer, ens fa una societat menys enravenada i més espontàniament acollidora, diria jo. Ara bé, aquesta civilització a peu de carrer també té defectes, com el masclisme mateix, i té també una altra pega: i és que som més incompetents en les formalitats democràtiques.

L'altre element important: els nostres ajuntaments democràtics, i no parlo de cap signe polític en concret, se n'han cuidat prou bé, de la qüestió de la immigració. I també el govern, amb la Llei de Barris, per exemple. Evitar les *banlieues*, evitar els barris especialitzats, separats entre ells i respecte del nucli tradicional, és bàsic. És cert que el grau de barreja que hi ha aquí no és perfecte —no trobaràs marroquins a Pedralbes—, però hi ha una interpenetració considerable, viscuda amb una notable naturalitat. Però jo el mèrit principal —sense treure valor a aquestes polítiques, municipals sobretot, que han estat bastant efectives— el donaria al poble, que és molt més obert, crec, que el poble veí —i que em disculpin els francesos, perquè la meva admiració per la cultura francesa és extraordinària.

Ens van fer malbé l'Estatut del 2006. Però després la resposta des de Catalunya ha estat entre desmesurada i desencertada. Ens hem obsessionat a fer entrar el clau per la cabota, emprenent accions que eren absolutament inviables, fent veure i fent creure que eren viables. I estem en una situació de bloqueig que pot durar anys.

Vostè fa anys que ha deixat la política institucional, però hi ha un altre punt que voldria abordar en la nostra conversa, atesa la seva trajectòria, que és la relació Catalunya-Espanya i, dins d'això, la relació PSC-PSOE. Per on comencem?

Començo per dir que, des de fa uns anys, no sóc militant del PSC. No ho dic amb cap satisfacció: al contrari, em sap greu. Em vaig donar de baixa el novembre del 2014, quan em faltaven dos mesos per fer els 40 anys de militància. Jo ja feia molts anys que tenia això que en castellà se'n diu «*desencuentro*» i que venia motivat per qüestions diverses, algunes de molt locals de Girona. De manera que vaig plegar gairebé tant per motius de política general, de la relació PSC-PSOE i de la relació Catalunya-Espanya, com per problemes interns, d'aparatisme gironí. Va arribar un moment que em vaig dir: «Amb gent que fa aquestes coses que jo li he vist fer, no hi vull continuar de soci». Tot i que em va saber greu, tampoc no ho vaig viure com una tragèdia. Entenc que puc continuar tenint les meves conviccions, i contribuint al bé públic d'altres maneres, i ja està: la vida té les seves etapes.

Dit això, sobre les preguntes substancials que em fa: se'ns ha fet malbé un instrument que podia haver estat útil, que era l'Estatut del 2006. I se'ns ha fet malbé perquè ens l'han fet malbé: i per tant, la meua crítica duríssima a aquells que van fer la campanya de recollir firmes contra Catalunya —que és una de les coses més ominoses que he vist en política—, a la manipulació que es va fer del Tribunal Constitucional amb la impugnació de membres, i a la mateixa sentència del Tribunal. Per tant, hi ha una dinàmica que té una responsabilitat directa del govern i de les institucions espanyoles, que després aquí, a Catalunya, és contestada d'una manera que crec que ara podem qualificar, amb la perspectiva que ens donen uns quants anys d'aquest procés, d'entre desmesurada i desencertada.

És evident que no podíem estar conformes amb allò, però d'aquí no es dedueix que féssim el que hem fet: parlo en conjunt, i molt respectuosament amb tothom. Jo resumiria aquesta forma de fer en que ens hem obsessionat en una cosa per la qual, quan érem petits, alguna vegada ens havien renyat: que era voler fer entrar el clau per la cabota. Emprendre accions que eren absolutament inviables, fent veure i fent creure que eren viables. En aquesta situació, jo m'he sentit fora de joc. Sóc un polític en fora de joc. No comprenc que s'hagués fet allò des d'allà, no comprenc que la rèplica des d'aquí sigui tan desmesurada i desencertada. I que estiguem en una situació de bloqueig que ens pot dur anys de malestar polític. La qual cosa em provoca un dolor sincer.

Jo ho resumiria així. Això té moltes derivades. Una d'elles és, sens dubte, la relació PSC-PSOE per la qual em preguntava. També s'ha fet malbé, també s'ha espatllat. I l'han espatllada sobretot els d'allà. El germà gran sempre ha vist amb incomprensió l'existència d'un partit català diferenciat, que rendeix comptes al Tribunal

En la mentalitat jacobina del PSOE, és una irregularitat que el PSC sigui un partit diferenciat. El que me'n va acabar apartant és que al PSC hi ha hagut gent que han estat descaradament partidaris d'aquesta dependència directa del PSOE, combinat amb el predomini de l'aparatisme.

de Comptes diferenciadament i que havia arribat a tenir grup parlamentari propi: en la mentalitat jacobina de molts companys del PSOE, això és una irregularitat. Jo això ho havia viscut en un moment en què aquí encara manteníem una força política important, perquè hi va haver unes quantes eleccions en què el PSC va salvar el govern del PSOE, amb uns resultats espectaculars a Catalunya.

A Madrid érem una colla de diputats que manteníem una sensibilitat diferent. Recordo, per exemple, l'oposició d'Alfonso Guerra a fer oficial el nom de Girona en comptes de Gerona. Però el meu company, ja desaparegut, Lluís M. de Puig i jo ens vam posar a treballar, i finalment ho vam aconseguir. Tot això, el pas del temps ho ha anat gastant, gastant, perquè la força d'allà és més gran que la força d'aquí. I també, i això és molt important, perquè aquí han tingut socis molt actius de l'interès d'allà: al PSC hi ha hagut gent a qui ja els estava bé aquesta dependència directa del PSOE. Per a ells, això del PSC catalanista potser va estar bé en un moment determinat, però s'havia d'acabar. Nosaltres som «*uno más*».

Això és el que, finalment, me'n va apartar: el fet que al PSC hi ha hagut gent que han estat descaradament pro-PSOE, combinat amb el fet que aquí hem estat tant o més mestres d'aparatisme que allà.

Què vol dir, quan parla d'aparatisme?

Vull dir l'habilitat a controlar tots els processos del partit, sobretot els electorals, però també els de construcció de discurs, per part d'un aparell —és a dir, per unes persones incrustades de manera permanent en la direcció del partit, i que han aconseguit el que buscaven: el control. I que per tant han generat un procés del que en ciència política se n'ha dit «selecció negativa» del personal polític. És a dir, no es tria el que pot representar més bé el poble, sinó el que interessa més al partit, perquè treballa exclusivament per al partit, sigui o no sigui una persona preparada, sigui o no sigui una persona que finalment

pot fer una bona tasca política. El que importa és que formi disciplinadament a les ordres del qui dóna les ordres.

Aquest sistema de partits el va reforçar la Constitució espanyola del 1978: com que els partits eren tan febles venint de la dictadura, la Constitució va donar una força extraordinària a les cúpules dels partits, que llavors la van utilitzar perversament. De manera que un dels mals de la democràcia espanyola és l'hiper-aparatisme dels partits. Els partits, més que òrgans de representació i de bona selecció del personal polític, i de generadors de discurs polític, són sobretot òrgans de control. Primer de control del propi personal, i, tant com poden, de control de les institucions. Aquí hi ha un altre dels grans problemes de la democràcia al nostre país: la baixa institucionalització. Ens hem carregat les institucions, perquè les hem partiditzat de manera extrema. Tots. Repeteixo: tots. També el PSOE, també el PSC, però no diguem CiU, i no diguem el PP!

Fa un temps, en una llibreria, vaig trobar un llibre el títol del qual —llavors jo no sabia qui n'era l'autor, Hugh Heclo— em va cridar l'atenció: *Pensar institucionalment*. La tesi del llibre és que la democràcia necessita alimentar el sentit de les institucions com a dipòsits de valor general, universal, estimades i respectades per tots. I el pitjor que pots fer a una institució, i a la llarga a la democràcia, és partiditzar-la, és manipular-la. I aquí hi ha molt poc «pensament institucional» —no pas en la gent, que tindria una relativa obligació de tenir-lo, sinó en els que tenen la titularitat de les institucions. El grau de manipulació grollera de les institucions m'ha escandalitzat sovint. Si les institucions estan partiditzades, no hi ha un valor col·lectiu que ens identifiqui. I això fa molt mal: desmoralitza el sentiment democràtic.

Llavors, la meua crítica als meus antics companys, i alguns d'ells encara molt amics, del PSC és que ha contribuït a l'aparatisme, a la desinstitucionalització, a la selecció negativa del personal polític, on guanya el que els italians anomenen el *culo di ferro*, el que aguanta les reunions fins a última hora perquè no té altra cosa a fer que mantenir-se allà a veure si li toca res. «*Quitate tú para que me ponga yo*», etc. Aquesta és per a mi la part més trista de la meua experiència política: haver vist des de dins com això s'anava produint, i sentir una impotència...

No ho va denunciar mai?

Com he dit abans, moltes vegades he callat més del compte. Però sí que en un moment determinat, un grup de *poetes*, perquè era evident que érem gairebé uns poetes bojos, vam protestar. Ens vam dir grup Síntesi: hi havia la Marta Mata, la Victòria Camps, en Joan Fuster Sobrepere, en Jaume Bellmunt, en Martí Carnicer, en Francesc Colomé, l'Anna Terrón, en Joan Marçet, l'Arseni Gibert, un servidor, que vam fer un document extensíssim per, dintre del partit, protestar d'aquesta manera de fer. Vam ser arrasats! Ja no me'n recordo ni de l'any que era... potser a primers del 2000.

Lligat a això, en els últims anys, i suposo que en bona part degut també a l'impacte de la crisi, estem assistint a una pràctica desaparició dels partits, tal com els havíem conegut, i apareix el polític —potser no cal dir que de gènere masculí— sense partit, que es proposa a ell mateix com a solució. Als Estats Units, el president Trump va ser només el teòric candidat del Partit Republicà; a França, Macron ha arribat a la presidència amb un moviment personalista, per damunt dels partits.

Aquí hi conflueixen segurament, com passa sempre, diversos factors. Un: el descrèdit que els partits s'han buscat. S'han fet increïbles, és a dir: dignes de molt poc crèdit. Dos: la globalització ha creat molt de malestar. I el malestar es tradueix en anar contra aquells que, en tant que institucions públiques, com són els partits en certa manera, tenien la responsabilitat d'haver evitat aquest creixement de les desigualtats. La devaluació de la classe mitjana, la pobresa que s'estén, tot això té la gent preocupada i nerviosa. Només es globalitzen bé els diners i les elits. I llavors hi ha com una mena de reacció, per dir-ho així, de fer saltar la banca: els partits, el poder organitzat, el que en Trump en diu «els de Washington».

Llavors és quan sorgeixen les ofertes de personalisme: Trump és un exemple malaltís de personalisme. I Macron es posa en valor a ell mateix en tant que persona que, individualment, creu poder oferir una solució a la societat francesa —una oferta, en aquest cas, basada en el fet que és una persona molt ben formada: a part dels seus estudis a l'Escola Nacional d'Administració, Macron es va formar en Filosofia, i va ser deixeble d'un filòsof extraordinari que vam tenir aquí, a la Universitat de Girona, a la càtedra Ferrater-Mora, que és Paul Ricoeur. Ara bé, la qüestió és si això és millor o pitjor del que hi havia abans. Macron és una experiència nova, i està per veure si se'n sortirà.

Però el personalisme no és la solució. Perquè, malgrat la meva crítica als aparats, cal dir que els partits han fet molt servei. Perquè al final, Macron inclòs, has d'acabar fent partit, organització. Si no, hi ha disgregació. Al capdavall, tot plegat és un joc dialèctic entre la potència dels conjunts i el valor dels individus.

Deixi'm tornar un moment al PSC-PSOE. Fa poc, en una entrevista que vaig fer-li per a la Fundació Catalunya-Europa, en Josep Ramoneda va explicar una trobada que havia tingut amb Felipe González, molt poc abans de les eleccions del 1999, les primeres en què Pasqual Maragall es presentava a la presidència de la Generalitat. I González li va dir: «Pasqual no va a ganar, porque, para los míos, Maragall y Pujol son lo mismo».

Bé, en el PSOE hi havia la convicció que a Catalunya hi havia una base electoral important —ells creien que més important que l'altra, encara que això està per demostrar— que ells consideraven una mena de propietat privada: el que en podríem dir un vot captiu del PSOE. ¿En aquest sector de l'electorat del PSC, hi podia haver una identificació Pujol-Maragall? La interpretació de Felipe

és que sí. La meva és que era una identificació *induída* per ells, fomentada tant com han pogut, i ben contrarestatada pel PSC durant molt de temps. Però sí que tenia raó en el que podríem anomenar una inèrcia fàcil cap aquí. Miro d'explicar-me: la inèrcia portaria cap a la tesi de Felipe. És a dir, un sector de l'electorat socialista català simplement veu que, en el tema nacionalista, tant el PSC com CiU defensen el mateix. Ara bé, el mèrit del PSC és que, fins fa quatre dies, això es va contrarestar eficaçment durant molts anys. Perquè aquestes persones, tot i que podien tenir aquesta inèrcia, també reconeixien les aportacions, molt valuoses políticament, del que podia ser el maragallisme, és a dir el sector catalanista del PSC. I s'hi sentien representades: aquestes persones pensaven que jo, com a regidor, i com a conseller, els representava bé, encara que jo fos catalanista. Hi havia com un pacte efectiu que superava aquella inèrcia.

Què ha passat, doncs?

El que ha passat és que, quan s'engega aquesta resposta que jo qualificava abans de desmesurada i desincertada, això es trenca: tothom s'abandona a les inèrcies, i després hem de viure la tristesa de l'emergència de Ciudadanos, que s'alimenta en bona part d'aquella inèrcia i que els porta a pensar que aquests encara interpretaran millor el seu espanyolisme ranci.

El més greu del cas és que un dels grans missatges del catalanisme era «un sol poble». I el PSC, com abans el PSUC, havia servit, humilment però amb gran eficàcia, a aquest propòsit, i fins i tot en Pujol ho va intentar... Que això hagi saltat pels aires és una de les tristeses polítiques més grans que porto a sobre.

A Girona hi va haver un cas esclatant, en un barri marginal anomenat Vila-roja, que es va omplir, l'octubre passat, de banderes espanyoles i amb una pancarta a l'entrada que deia «Bienvenidos a España», com allò que explica Candel dels anys trenta a l'Hospitalet, amb una pancarta que deia «Aquí empieza Murcia».

Terrible! Tot això, hi havia unes forces polítiques, d'esquerres, que ho evitaven, que es pogués produir aquesta confrontació agra, ridícula, que no porta enlloc i només genera malestar. És molt trist!

Creu que existeix un risc real de divisió, a la societat catalana?

[Silenci llarg] Sí. Dic un «sí» amb minúscules, perquè tampoc no ho tinc elaborat i demostrat. És més un temor que un pronòstic. Dic «sí» com a temor realista, més que com a pronòstic —i evidentment, de cap manera com a desig. Crec que de la divisió ningú no n'hauria de treure mai profit. La divisió és objectivament una devaluació essencial de la convivència democràtica.

Em sap greu, no volia acabar en un punt tan baix, no era pas la meva intenció!

No pateixi: en conjunt, estic encantat de la conversa! ■

LES CIUTATS EDUCADORES

Vostè està vinculat a Ciutats Educadores. Com i quan sorgeix, aquest concepte?

El concepte de «ciutats educadores» sorgeix en el context dels Jocs Olímpics de Barcelona. Llavors Marta Mata és regidora d'Educació, i Maragall li demana que pensi alguna cosa que vagi més enllà de la transformació física, urbanística, de la ciutat. Llavors Mata aprofita una idea que ella coneixia, de Jacques Delors, que ja als anys seixanta havia parlat de «*villes éducatrices*». La idea és que l'educació la transmeten les escoles, de manera sistemàtica i curricular, però que no hi ha només educació derivada de les escoles, sinó que hi ha educació derivada de la família, del barri i, sobretot, de la ciutat. La ciutat és una unitat d'organització sociopolítica i de convivència que genera permanentment capacitat educadora. O deseducadora, també! Per bé o per mal, hi ha una influència que construeix persones, o les menysconstrueix. Per tant, hem de despertar la consciència que hauria de tenir tot individu però sobretot tots els agents i entitats que actuen en una ciutat que, a més de l'activitat que fan, han de descobrir el seu vector educador i posar-lo al servei de la comunitat.

Existeix una associació internacional de Ciutats Educadores, que té la seu a Barcelona, i que agrupa ja 500 ciutats de tot el món. Això m'ha permès anar a parlar d'educació pertot arreu, des de Corea fins a l'Argentina o Mèxic passant per Dakar.

Això lliga amb aquest segon llibre que té en preparació?

En part sí. El llibre va d'un assaig d'ètica urbana en el sentit de proposar una reflexió sobre quins valors ha de fomentar una ciutat perquè sigui una ciutat valuosa per als ciutadans, digne de viure-hi. Els valors són sis: educació, llibertat, pluralisme, cohesió social, sostenibilitat i cultura. Desplego cada un d'aquests capítols en clau del que sóc jo, un exregidor que al mateix temps és professor de Filosofia i d'Ètica, barrejant l'experiència viscuda amb la reflexió.

Tots dos llibres, l'*Educacionari* i aquest assaig d'ètica urbana que encara no té títol, el valor que tenen per a mi és haver pogut conceptualitzar l'experiència. Perquè la veritable experiència no és només que t'hagin passat coses, sinó que t'hagin passat i les hakis pogut pensar. I quan les

escrius, és quan t'adones que la teva experiència agafa forma, una forma en part transmissible —encara que ja sabem que l'experiència d'altri no és transmissible com a tal— gràcies a la conceptualització. En tot cas, en tant que docent i polític, m'ha semblat que havia de fer un llibre sobre educació i un sobre els valors de la ciutat.

No hem tingut temps de parlar d'un altre dels seus interessos, la filosofia política. Però sí que podem apuntar que ha traduït per primer cop al català, directament de l'original llatí, la *Utopia* de Thomas More.

En català només n'existia una traducció de l'any 1912, del tarragoní Pin i Soler, que era més una versió simplificada que no pas una traducció. La meua és la primera traducció al català, sistemàtica i diguem-ne «científica», de l'original llatí de la *Utopia*, que More va escriure en una estada oficial d'uns mesos als Països Baixos, lluny de la família. I es va empecar un entreteniment, que és imaginar què passaria en una societat perfecta, per a la qual va inventar un nom agafat del grec, Utopia. I com a bon renaixentista, l'escriu en llatí. A vegades és més difícil de traduir que Ciceró mateix, perquè More vol emular la complexitat del llatí clàssic. La traducció va ser molt exigent, però m'ho vaig passar molt bé. Ara, és un text molt bo, extraordinari, tal com tracto d'explicar a la introducció llarga que vaig fer-hi.

More era molt amic d'Erasme de Rotterdam, i s'escriuen en llatí i en grec. I l'*Elogi de la follia*, d'Erasme, es tradueix així, però el títol original conté una broma que es perd en la traducció. En grec, «*moria*» vol dir bogeria, i Erasme juga amb el cognom de More, i escriu *Moriae Encomium*, que voldria dir «Encomi o elogi del meu amic More», però agafa la paraula grega i el llibre ha acabat coneixent-se com a *Elogi de la follia*, quan en realitat és *Elogi de More*.

La filosofia política m'ha interessat molt, és clar, i n'he estat professor a Girona durant uns anys. És una de les branques de la filosofia actual més desenvolupades i més interessants. De fet, hi ha un clàssic modern, que és John Rawls, un autor del qual, n'estic convençut, la seva *Teoria de la justícia* quedarà per a la història, a l'alçada d'una *Crítica de la raó pura* de Kant.